

KAPITEL 4 / CHAPTER 4⁴

THE ROLE OF ECOLOGIZATION IN MOULDED ECOLOGICAL CULTURE PROCESS FOR STUDENTS OF SPECIALITY 101 ECOLOGY

DOI: 10.30890/2709-2313.2024-30-00-026

Вступ

Вирішення глобальних екологічних проблем можливе лише в рамках екологічної культури, яка має виступити необхідною передумовою для оптимізації й гармонізації системи „суспільство-довкілля”.

Процес підготовки фахових молодших бакалаврів спеціальності 101 Екологія є неможливим без підвищення рівня професійної екологічної культури, стимулювання їх до професійного зростання, мотивації до спрямованої екологічної діяльності на збереження оточуючого середовища, використання набутих екологічних знань, умінь та навичок з охорони навколишнього середовища.

Таким чином, серед основних завдань розвитку української освіти є формування безпечного освітнього середовища, екологізації освіти задля захисту та збереження навколишнього середовища, шляхом довершення освітнього процесу найважливішими екологічними аспектами та відтворення нового світосприйняття у здобувачів освіти.

Змістова структура екологізації

Метою екологізації системи фахової передвищої освіти України є формування у майбутніх фахових молодших бакалаврів екологічної культури, екологічного світогляду та компетентності у прийнятті технічних, технологічних, управлінських, господарських та інших рішень з урахуванням конкретної екологічної ситуації.

Ефективність формування екологічної культури здобувачів освіти може бути реалізована на основі системного, діяльнісного, міждисциплінарного, особистісного та технологічного підходів, тобто шляхом екологізації всієї системи освіти. При цьому відбувається систематизація екологічних знань;

⁴Authors: Puzyr Taisiia Mykolaivna, Stadniuk Diana Mykhaylivna

застосування їх у екологічній діяльності при вирішенні питань з охорони довкілля; усвідомлення особистої відповідальності та готовності відповідати за наслідки своєї діяльності у навколишньому середовищі [4].

Екологічна освіта є одним із основних засобів реалізації ідей сталого розвитку держави. Суттєвого значення у цьому контексті набуває екологічна освіта, кінцевою метою якої є становлення екологічної культури особистості. Процес формування екологічної культури є складним, суперечливим і багатоетапним і проходить через: набуття екологічних знань, формування екологічного мислення, світогляду, етичних принципів поведінки у природі, вироблення екологічної свідомості, яка передбачає використання набутих знань у житті та практичній діяльності.

Елементи екологізації, які включають ідеї сталого розвитку знайшли відображення в стандарті фахової передвищої освіти зі спеціальності 101 Екологія, затвердженого та введеного в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2022 р. № 624, що містить такі *загальні компетентності*, як:

- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;
- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя;
- прагнення до охорони та збереження навколишнього природного середовища [2;3].

Спеціальні компетентності вищевказаного стандарту сприятимуть

формуванню професійних компетентностей, комплексу екологічних знань, умінь та навичок для застосування в професійній діяльності у сфері екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування; вмінню аналізувати сучасні екологічні проблеми; визначати та обирати найоптимальніші методи та шляхи їх вирішення.

До спеціальних компетентностей, які сприятимуть формуванню екологічної культури належать:

- здатність проводити моніторинг природних складових довкілля та оцінювати поточний стан його природних складових;
- здатність до участі в розробці заходів, спрямованих на збереження ландшафтно-біологічного різноманіття та формування екологічної мережі;
- здатність до участі в розробці заходів щодо поводження з відходами виробництва та споживання;
- здатність оцінювати основні джерела техногенного впливу на стан навколишнього природного середовища;
- здатність до використання сучасних інформаційних ресурсів для екологічних досліджень;
- здатність інформувати громадськість про стан навколишнього середовища та екологічної безпеки;
- здатність до участі в реалізації природоохоронних заходів або екологічних проєктів;
- здатність до вивчення міжнародного та вітчизняного досвіду регіональних і транскордонних екологічних проблем з метою впровадження ресурсозберігаючих, природоохоронних технологій та альтернативних джерел енергії [2;3].

Метою освітньо-професійної програми для підготовки здобувачів фахової передвищої освіти ОПС «Фаховий молодший бакалавр» за спеціальністю 101 Екологія є надання здобувачам освіти теоретичних знань та набуття практичних компетентностей, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків, важливих для особистісного розвитку фахівців та їхньої

конкурентоспроможності на сучасному ринку праці в умовах сталого інноваційного розвитку суспільства та вирішення практичних завдань у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Ми поділяємо точку зору Є. Флешар, відповідно до якої екологічна культура є особливим особистісним утворенням, що складається із таких елементів, як: здатність бачити специфіку та складність природних явищ, знаходити в них взаємообумовлені зв'язки й правила поведінки з ними; цілісність знань про навколишнє середовище; здатність логічно мислити у межах екологічної безпеки; готовність до застосування законів, що охороняють навколишнє середовище; здатність до створення конструктивних етичних положень, які регулюють відносини людини з навколишнім природним середовищем; здатність нести відповідальність за збереження навколишнього середовища [5].

Формування екологічної культури шляхом екологізації освітнього процесу

Формування екологічної культури вимагає постійного оновлення наукових знань, які повинні впроваджуватись на локальному, національному, регіональному, наднаціональному й глобально-планетарному рівні. Знання дають можливість творчо вирішувати екологічні завдання, допомагаючи майбутньому фаховому молодшому бакалавру швидко адаптуватись до нових екологічних умов середовища, сприяють гнучкому переходу від одного виду діяльності до іншого. Це стає нагальною суспільною необхідністю, оскільки сучасність відчуває потребу вже не стільки в простих навичках розумової праці людини, скільки в її творчих здібностях.

Як зазначалось вище, одним із шляхів формування екологічної культури є екологізація освітнього процесу, яка полягає у введенні до відповідних навчальних дисциплін питань, пов'язаних із екологічною проблематикою. Наприклад, вивчення філософії, соціології дає відповіді на такі питання, як: глобальні проблеми сучасності – це перш за все, проблеми духовно-моральні; їх вирішення можливе лише за рахунок внутрішнього перетворення людства,

переорієнтації соціальних і моральних установок кожної особистості. Ставлячись відповідально до природи, людина тим самим ставиться відповідально до самої себе. Суттєва роль надається моральним засадам. У діяльності зі складними системами орієнтирами є не лише знання, а й моральні принципи, що є заборонами на небезпечні для людини і природи дії. Відповідь на питання, як людина повинна ставитися до природи, є запропонована А. Швейцером, концепція благоговіння перед життям, яка поєднує покору, світоствердження і життєствердження, етику – як взаємопов'язані результати мислення [4].

„Соціологія” забезпечує вивчення сучасного стану та особливостей формування навколишнього середовища у зв'язку з історичним розвитком і структурою природокористування; прогнозує розвиток довкілля з майбутнім людства; сприяє формуванню у майбутніх здобувачів освіти екологічної свідомості, екологічного стилю мислення, екологічно значущої поведінки у природі.

„Філософія” передбачає знання про основні закономірності розвитку природи та суспільства, ціннісні орієнтації особистості як продукт її соціалізації, глобальні проблеми людства: екологічний і моральний імперативи виживання людства. Вивчення даної дисципліни спрямоване також на формування наукового світогляду, творчого мислення й загальної культури майбутнього фахового молодшого бакалавра з екології [1;4].

У формуванні екологічної культури здобувачів освіти важливе місце посідає курс дисципліни „Загальна екологія”, який забезпечує формування базових екологічних знань, сучасного екологічного світогляду та його інформаційного забезпечення, основ екологічного мислення професійного фахівця, здатного не тільки грамотно, науково-обґрунтовано використовувати природу, але й захищати її, здійснювати вагомий внесок у формування масової екологічної грамотності населення, набувати необхідних умінь для прийняття правильних відповідних рішень. Розкриває взаємозв'язки між організмами і навколишнім природним середовищем, особливості структури і функціонування угруповань

організмів, проблеми джерел та потоків енергії в екосистемах, закономірності дії екологічних факторів, спостереження за змінами в екосистемах і біосфері в цілому [1;4].

Зміст дисципліни *„Безпека життєдіяльності та охорона праці”* передбачає опанування знаннями, вміннями і навичками вирішувати професійні завдання щодо забезпечення безпеки персоналу та захисту населення в небезпечних та надзвичайних ситуаціях. Здобувачі освіти вивчають поняття „небезпека”, „надзвичайна ситуація”, „ризик”, види небезпек, класифікацію надзвичайних ситуацій.

Під час практичних занять з дисципліни *„Моніторинг довкілля”* здобувачі освіти мають можливість самостійно встановлювати категорії небезпечності підприємства та уточнювати санітарно-захисні зони; спостерігати і контролювати забруднення атмосферного повітря, ґрунту, водойм; складати та оформлювати карти забрудненості ґрунтів; відбирати проби ґрунту, води та готувати їх до аналізів; давати екологічну оцінку результатам стану довкілля та узагальнювати їх.

Під час вивчення дисципліни *„Нормування антропогенного навантаження на НС”* здобувачі освіти вивчають стандарти і нормативи якості навколишнього природного середовища; методи розрахунків гранично допустимих скидів у ріки, озера і водосховища; нормативи викидів у атмосферне повітря; класифікацію джерел забруднення повітря.

Найповніші аспекти формування екологічних знань, ціннісного ставлення до природи, екологічної поведінки, раціонального використання та відтворення природних ресурсів розглядаються в навчальній дисципліні *„Охорона навколишнього середовища”*. Вивчивши дану дисципліну, здобувачі освіти оволодівають знаннями про: структурні складові навколишнього середовища; природні та антропогенні забруднення; основні глобальні проблеми людства; екологічну ситуацію у світі та Україні; основну нормативну базу в галузі охорони навколишнього середовища; джерела забруднення та основні забруднювачі атмосфери; заходи з охорони атмосферного повітря; загальну

характеристику земельних ресурсів України, їх оцінку, джерела забруднення; комплекс заходів з охорони ґрунтів; радіонуклідне забруднення територій, джерела забруднень, вплив радіації на природне середовище; загальну характеристику водних ресурсів України, джерела забруднення водного середовища, методи контролю; заходи з охорони складових біосфери; структуру природно-заповідного фонду; важливі документи міжнародних природоохоронних відносин [1;4].

Отже, формування екологічної культури полягає у наданні здобувачам освіти екологічних знань, формуванні екологічного стилю мислення, вивчення правил доцільної поведінки та здорового способу життя. Виходячи з цього, можна виокремити критерії та показники оцінювання сформованості екологічної культури майбутніх фахових молодших бакалаврів з екології: бажання працювати за спеціальністю, інтереси до участі у природоохоронній діяльності відповідають мотиваційному критерію; усвідомлення цінності природи, її неповторності та унікальності співвідноситься з аксіологічним критерієм; до когнітивного критерію належить система екологічних знань; усвідомлення особистісного ставлення до навколишнього середовища та готовність відповідати за наслідки своєї екологічної діяльності в ньому відповідають рефлексивному критерію; система сформованих професійних умінь співвідноситься з практичним критерієм [4].

Розглянемо деякі результати навчання, висвітлені в стандарті та ОПП Екологія, які розкривають зміст підготовки фахового молодшого бакалавра з екології та сприяють становленню сучасного еколога, фахівця будь-якої галузі як особистості нового типу, готового до розв'язання практичних проблем охорони довкілля, озброєного екологічним мисленням, свідомістю, розумінням місця людини у природі, а саме:

- визначати та описувати основні джерела техногенного пливку на навколишнє природне середовище та оцінювати міру екологічної небезпеки;
- застосовувати знання щодо геологічного середовища, педосфери,

- гідросфери та атмосфери для дослідження небезпечних екологічних явищ і процесів з метою вибору шляхів запобігання та їх вирішення;
- застосовувати знання з охорони навколишнього середовища, екологічного моніторингу, оцінки впливу на довкілля, геохімії довкілля для оцінки природно-ресурсного потенціалу та окремих видів природних ресурсів, оцінки впливу на навколишнє середовище, розрахунків збитків, заподіяних порушенням природоохоронного законодавства;
 - застосовувати знання з біогеохімії, нормування антропогенного навантаження на навколишнє середовище та техноекології для виконання спостережень за станом довкілля, проведення польових і лабораторних досліджень, визначення та реалізації методів очистки викидів у повітряний басейн та скидів зворотних вод у водні об'єкти;
 - застосовувати знання з екології людини, соціоекології, екологічної безпеки для цілісного підходу до людини як до біоенергоінформаційної системи, яка може бути основою спрямованого управління процесами життєдіяльності, новими підходами до боротьби із хворобами, збереження та зміцнення здоров'я, духовної еволюції людини як безальтернативної стратегії виживання цивілізації в умовах загострення глобальної екологічної кризи;
 - застосовувати знання з управління та поводження з відходами виробництва та споживання для обґрунтування підходів до мінімізації їх негативного впливу на стан і якість складових довкілля та екологічну безпеку населення;
 - підвищувати професійний рівень шляхом продовження формальної та неформальної екологічної освіти [2;3].

Таким чином, результати навчання ОПП Екологія фахової передвищої освіти, свідчать що формування екологічної культури має міждисциплінарний характер, тому вивчення дисциплін, які формують загальні та спеціальні компетентності дає досить значні можливості для формування екологічної культури, а також загальнолюдських цінностей, якими повинні керуватися

здобувачі освіти.

Висновки

Отже, сформована екологічна культура фахового молодшого бакалавра з екології передбачає наявність у нього системи професійних знань, умінь, навичок, особистих якостей, набутого досвіду у процесі екологічної діяльності, які забезпечують його ефективну взаємодію з навколишнім середовищем.

Виходячи з вищезазначеного, ми вважаємо, що, оскільки сучасна екологічна ситуація в Україні є надзвичайно небезпечною, освіта в державі потребує негайних дій у напрямі докорінного реформування системи екологічної освіти в цілому. Розвиток екологічної культури у здобувачів фахової передвищої освіти може бути реалізований лише через цілісну екологізацію освітнього процесу, результатом якого є формування мотивів, потреб, звичок цілеспрямованої екологічної поведінки та природоохоронної діяльності, здорового способу життя.